

УДК 140.378

ЧИННИКИ ЯКІ СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ТРАНЗИТНОГО СУСПІЛЬСТВА

FACTORS THAT PROMOTE THE DEVELOPMENT OF SOCIAL RESPONSIBILITY AMONG THE STUDENTS IN A TRANSIT SOCIETY

Невмержицька Н. М.,

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти, Інститут вищої освіти НАПН України (Київ, Україна), e-mail: nev.nataly@ukr.net

Nevmerzhytska N. M.,

Candidate of Philosophy, Senior Researcher of the Department of Leadership and Institutional Development of Higher Education, Institute of Higher Education of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine), e-mail: nev.nataly@ukr.net

Проаналізувати соціальну поведінку індивіда (молодь) в умовах транзитного суспільства та виявити внутрішні та зовнішні чинники, які впливають на формування розвитку соціальної відповідальності. Розглянути функціонування і розвиток суспільства при якому соціальні процеси, відносини, поведінка індивіда стає відповідальною. Систематизувати певні соціальні факти, які сприяють розвитку соціальної відповідальності у студентів в університетському середовищі. Виявити проблемне поле для молоді у суспільному бутті, що розглядається як комплексне соціально-філософське явище. Встановити зв'язок між характером суспільних відносин, рівнем розвитку, відношення молоді до інших, її соціальною активністю, вивчення форм прояву цього зв'язку, конкретних чинників впливу на формування лідера в суспільстві.

Ключові слова: студент, лідер, транзитне суспільство, соціальна відповідальність, університетське середовище, суспільні відносини, суспільні процеси, критичний розум, індивідуальність.

To analyze the social behavior of the individual (youth) in a transit society and to identify the internal and external factors that influence on the formation of the development of social responsibility. To consider the functioning and the development of a society in which social processes, relationships, and behavior of the individual become responsible. To systematize certain social facts that promote the development of social responsibility among students in the university environment. To identify a problem field for youth in a social life, which is considered as a complex social and philosophical phenomenon. To establish the connection between the nature of social relations, the level of the development, the relationship of youth to others, its social activity, the study of the forms of manifestation of this connection, the specific factors of influence on the formation of a leader in society.

In a transit society, one of the elements of social transformation in Ukraine should be the orientation towards «organized society» as a model of social organization. At the same time, the processes of social modernization and national-state construction require a radical change in the education of society, its value orientations and motives of activity. At the forefront are the processes of accumulation and use of acquired knowledge, rethinking of cultural and historical experience, designing, self-determination, defining own value orientations based on the direct internalization of educational values that acquire the character of the political and ethical choices of individual and social life. For the effective inclusion of social factors in the economic mechanism, it is necessary to create the conditions that will provide a real sense of the population of the connection of the measures taken, economic reforms with the improvement of well-being.

Keywords: student, leader, transit society, social responsibility, university environment, social relations, social processes, critical mind, individuality.

Постановка проблеми та її актуальність. Жорсткі вимоги до молоді (студентів), які готує для них життя, в новій Українській державі дуже високі. Молодь повинна бути: розумною та інтелігентною, впевнена у собі, активна та

енергійна у своєму житті, бути комунікабельною, відповідальною у всіх проявах життя. Відчувати значимість та важливість того, що вони роблять. Мати перелік особистих якостей, які є загальними для всіх (чесність, високий рівень інтелекту, знання, вражаюча зовнішність, ініціативність, дисциплінованість, високий рівень впевненості у собі, здоровий глузд, мудрість). Проблема соціальної відповідальності студентів в Україні з кожним роком стає гострою та актуальнішою. Існує багато чинників які впливають негативно на формування у молоді не вірну уяву про майбутнє. Українське суспільство звільняючись від стереотипів пострадянського авторитарного минулого постало перед проблемою пошуку свого місця і ролі у світі, вибору оптимальної моделі розвитку, пошуку оптимальних шляхів розбудови демократичної державності.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі: Проблемою феномену політичного простору займалися вчені: М. Вебер, П. Бурдьє, Д. Кола, Г. Ашин, С. Кравченко, О. Філіппов, Б. Козан. Вважають що фундатором теоретичного аналізу проблеми простору в соціології виступив Г. Зіммель в публікації «Соціологія простору». Його зацікавленість цією проблематикою можна помітити й у більш ранніх працях («Соціальна диференціація»). Українські вчені теж обіймалися цим питанням: М. Михальченко, М. Лукашевич, В. Ткаченко, О. Романюк, Л. Юрженко та інші, і досліджували проблему життя в суспільстві, до якого необхідно пристосовуватись. Ця проблема існує та на сьогодні є актуальною та гострою. Українські вчені у своїх дослідженнях знаходять нові рішення щоб трансформаційні зміни відбувались з меншою тратою для суспільства.

Мета статті: Проаналізувати, які чинники сприяють формування соціальної відповідальності студентів в умовах транзитного суспільства.

Виклад основного матеріалу: «Сучасна Україна – транзитне суспільство, яке активно формує нові соціально-економічні й політичні відносини суспільних інститутів. Ці процеси відбуваються на тлі перманентних суспільно-політичних та економічних криз, які є об'єктивною ознакою транзитного суспільства. Кризові явища, притаманні політичній системі України, пов'язані передовсім з особливістю формування «нових демократій», які характеризуються потужною політичною і соціальною поляризацією суспільства, економізацією політичного простору, правовим нігілізмом, корпоратизацією владних відносин на тлі жорсткої конкуренції щодо отримання, перерозподілу і легалізації різних форм і видів власності. Пошук оптимальної моделі влади в Україні синхронізується з перманентною боротьбою основних фінансово-політичних груп впливу за право контролювати розподіл власності, бюджетні та сировинні ресурси через політичні та державні інституції. Вагомим елементом політичних процесів транзитних суспільств є розвиток представницької демократії, виборчих систем і відповідних механізмів й інститутів їхнього

функціонування. Адже розвиток і консолідація транзитних суспільств вимагає усвідомлення та артикуляції спільних цілей.

Їх формування в не авторитарний спосіб відбувається через механізми узгодження та комунікації між організаціями та інститутами, функціями яких є представництво групових інтересів – соціальних, регіональних, етнічних, релігійних та ін. Тому економічні та соціальні реалії змушують політичні сили вийти з ізоляції, зосередитися на питаннях формування союзів» [1, с. 24]. «Трансформаційні процеси, що розпочалися після здобуття Україною незалежності полягали у докорінних змінах у соціально-економічному житті, змінах у соціально-перадигмальних вимірах, в тому числі і в сфері правової культури і правового виховання. Безумовно, цей процес проходить достатньо болісно, зачіпає усі сфери життєдіяльності суспільства, в тому числі і проблеми правосвідомості, правової культури та правового виховання. Розвиток демократичних процесів суттєвим чином впливає і на трансформації у сфері правового виховання і правової культури, супроводжується формуванням певних деформацій правосвідомості, до яких, на нашу думку, доцільно віднести: ціннісну амбівалентність, правовий нігілізм правовий інфантілізм, правовий фетишизм, правову демагогію та правові ілюзії. Тому треба констатувати, що рівень правової свідомості та правової культури громадян українського суспільства знаходиться у стадії формування зачатків демократичної правової культури. Сама лише констатація націленості на розбудову демократичного суспільства, правової держави ще не є запорукою реалізації проголошених цілей» [5, с. 191].

Ми погоджуємося з висловлюванням М. Михальченко: «У сучасній Україні існує великий розрив між гаслами, зафіксовані навіть у Конституції, між перевиборними обіцянками політиків і реальними результатами політики, що здійснюють люди, обрані і признані на державні посади, в органи законодавчої влади та самоврядування. У середовищі суспільствознавців і політиків України точаться постійні дискусії щодо низьку проблем. Серед них: головні напрями політичної структуризації у країні; про форми взаємодії влади, опозиції та «нейтральної» частини населення; про взаємозв'язок форм і методів боротьби політичних еліт і соціальних груп; про шляхи та засоби подолання конфронтації і досягнення національної злагоди; про межі соціальної напруги в суспільстві та резерви адаптації населення до ненормальної економічної та політичної ситуації в суспільстві» [9, с. 13]. Вітчизняний і світовий досвід дає можливість зрозуміти: без відпрацювання загальних принципів та орієнтирів регіональної політики і практичних принципів не обійтися жодній країні світу» [9, с. 38].

Наукове пізнання теж не стоїть на місці. В. Кремень наголошує: «Наукове пізнання зазнає швидких і значних перемін: змінюється роль

науки в суспільному житті, змінюється форми і методи, завдяки яким вона переосмислює природу і суспільство, змінюються взаємовідношення науки з іншими формами суспільної свідомості. Бурхливі революційні зрушення в суспільному бутті поставили перед суспільною свідомістю ряд нових проблем, що зумовило переосмислення традиційних проблем: про сенс людського життя, про зв'язок індивідуальної людської долі з соціальною історією, про роль і місце людини всесвіті, про можливість, межі і критерії пізнання природної і соціальної дійсності. Загадка людини полягає не в тому, в який бік вона змінюється, а в тому, що вона взагалі не змінюється. І саме внаслідок цієї незмінності загальний стан світу стає дедалі гіршим» [6, с. 378, 391].

М. Лукашевич робить свій висновок: «Соціальні відносини можуть змінюватись у зв'язку зі зміною ціннісних орієнтацій партнерів, їх установок на сам характер відносин або розпадатися через невиконання однією із сторін прийнятих норм або правил взаємодії» [8, с. 139].

Лозовий В. в своїх дослідженнях приходить до висновку: «...що одним із важливих шляхів розбудови демократичної, правової, соціальної держави і становлення громадянського суспільства є формування високої правової культури громадян у єдності розвиненої правосвідомості особистості та її правомірної поведінки, подолання правового нігілізму та підвищення громадянської відповідальності. Правове забезпечення розвитку гуманітарної сфери має виходити з інтересів людини, пріоритетності її прав і поваги до особистості. Законодавча гілка влади покликана спрямовувати свою діяльність на захист та реалізацію конституційних прав і свобод громадян, для чого доцільно було б розробити і прийняти комплекс законів щодо соціального захисту громадян (іншими словами, Соціальний кодекс України). Законодавець має створити таку частину національної системи права, яка б була безпосередньо спрямована на регулювання відносин у гуманітарній сфері і надавала б досконалу та розгалужену систему юридичних гарантій її реалізації» [7, с. 212]. Зміцнення економічного та інноваційного потенціалу сприяє зростанню добробуту людей і авторитету країни в світі. Відновлення рівнозначності економічної ефективності і соціальної справедливості в трансформаційній економіці можливе лише через дотримання етичних принципів господарюючими суб'єктами, через прийняття економічних рішень виходячи з моральних норм [10, с. 52].

«Важливою і нерідко неврахованою умовою ефективності соціальної відповідальності фірм є наявність соціального капіталу. При його дефіциті можливість досягнення ефективних угод між фірмами і суспільством сумнівна. Якщо громадяни не поінформовані і не готові до колективних дій – вони ніколи не зможуть відстояти свої інтереси. Навпаки, в разі нестачі соціального капіталу суспільство слабо представлено в діалозі з компаніями, виникають вузькі групи інтересів,

що укладають з компаніями вигідні «сепаратні» угоди. При цьому для суспільства позитивний вплив соціальної відповідальності буде нульовим. Однак застосування досвіду європейських країн вимагає врахування специфіки моделі соціальної відповідальності фірм для вітчизняних реалій: пріоритетну увагу працівникам, спрощене розуміння концепції соціальної відповідальності, провідна роль держави, переважання прямих методів регулювання та ін. Це передбачає критичне осмислення і адаптацію світового досвіду регулювання соціальної відповідальності» [10, с. 54].

Перш питання яке ми задаємо: «що таке транзитне суспільство? «Транзит – процес переходу політичного режиму держави до демократії (демократичний транзит). В основному відбувається в період політичної модернізації суспільства. Характерний для країн третьої хвилі демократизації. Зміни в країні не проходять без змін у суспільстві. Спостерігаючи на те як гарно підвищується рівень олігархічного клану в Україні, а люди працюючи все своє життя не «дотягують» до пенсійного віку з багатьох причин, ми чекаємо від молоді (студентів) змін в країні. Соціальна відповідальність у сучасної молоді повинна формуватися на гарних прикладах. В основі формування повинні бути закладені норми поведінки, етичні звички, ставлення до інших з повагою, увагою європейського зразку. Але молоді це зробити буде важко. Цьому існує багато чинників. Адаптація (від лат. *adaptar* – пристосовуватись) означає процес пристосування індивіда (у суспільстві) чи якоїсь системи до умов зовнішнього і внутрішнього середовища. У науковому тлумаченні адаптації як наслідку боротьби за існування і природного добору вперше було представлено в еволюційній теорії Ч. Дарвіна. При взаємодії людини із зовнішнім середовищем свого існування, у процесі біосоціогенезу формувались і закріплювались життєві та адаптивні її функції і здатності. Ці функції – фундаментальні потреби індивіда і в цьому значенні є його базовими характеристиками (як у соціальному, так і в біологічному плані). Їх прийнято об'єднувати в чотири групи:

- 1) індивідуально–органічні;
- 2) родові (материнські та батьківські інстинкти);
- 3) когнітивно–праксиологічні (у пізнанні та діяльності);
- 4) соціальні функції (потреба у спілкуванні, співчуття, допомозі, справедливій оцінці діяльності)» [13, с. 146–147].

В. П. Андрущенко наголошує: «Перехід людства від індустріальної до інформаційної епохи загострює глобальні загрози розвитку цивілізації, ставить проблему виживання людини як виду «*homo sapiens*». Людей цікавить нині вже не просто прогноз майбутнього, яким би обґрунтованим він не був, а те, як зберегти життя цивілізації як унікального творіння великого Космосу, де взяти ресурси (і які) для забезпечення сталого людського розвитку. Саме тому найсвітліші уми цивілізації

знову і знов повертаються до історії, намагаючись осягнути її уроки, «біфуркаційні зони» її суперечностей, визначитись у реаліях сьогодення й на цій основі виявляти можливі лінії (і ресурси), за якими людство «продовжить своє існування» на більш–менш прогнозованому відтинку своєї історії.

Тож, які головні уроки подарувала нам історія? Не претендуючи на закінченість і незаперечність, сформулюємо деякі попередні висновки, які могли б слугувати відповіддю на поставлене питання:

- 1) історія «відкрила людству його власне обличчя», показала природу, сутність якої є продуктивна праця і креативне мислення (дух);
- 2) вона навчила людину жити, творити і перемагати «керуючись власним розумом»;
- 3) історія поставила завдання формування інтелектуально насиченого, раціонально зваженого життя, розумного способу його організації;
- 4) вона «намалювала бажану картину» майбутнього як світу без воєн, людських жертв і руйнації культурних цінностей;
- 5) історія переконала в необхідності «благоговіння перед життям», поглиблення міжкультурної комунікації на засадах толерантності, солідарності, індивідуальної і колективної праці (і співпраці) заради майбутнього» [2, с. 6–7].

В. Кремень наголошує: «У центрі розгляду філософської антропології перебувають проблеми раціонального та ірраціонального в людині, і підвалини її існування, гарантії виживання, доля гуманістичних цінностей. Сутність нашої епохи полягає у фронтальному переході від буття в часі до буття як часу. Цей перехід здійснюється в ряді фундаментальних зрушень. Така максима життя, яка стала правилом, розглядає процес буття як повноту персонального втілення, що дає змогу рухатися від можливого до дійсного на рівні індивідуальних потреб. Героїзм великомучеників, борців за ідеали для буденного життя незрозумілий. «Просто людина» хоче мислити в тих категоріях, у яких живе, і не хоче жити в тих, у яких її вчать жити. Наш час – це час колективної тривоги, породженої масштабом відповідальності перед природою, Історією, Богом, Майбутнім. Перед людством постає завдання, яке неможливо вирішити шляхом індивідуальної ініціативи, воно вимагає концентрації сил і єдності дій. Особистість – це цілісна індивідуальність, яка поєднує унікальні природні і соціально–культурні якості. Цивілізаційний розвиток особистості визначають мудрість, розумна діяльність, культура, свобода» [6, с. 335–336, 340].

Г. Дворецька трактує: «...ставлення соціологів до законів дещо змінилося. Якщо раніше вважалося, що закон визначає розвиток певних систем на всі часи, то зараз його сприймають лише як тенденцію, котра може мати місце в майбутньому, а може й не мати. Нещодавні уявлення про те, що суспільство розвивається за раз і назавжди даними законами, не витримало перевірки життям. Передбачення – це не пророцтво. Соціологічні дослідження допомагають установлювати

характер і рівень розвитку соціальних відносин, форми прояву соціальних законів у різних сферах життєдіяльності суспільства, виявляти чинники, що протидіють реалізації законів, і на основі цього розробляти систему практичних заходів для усунення цих чинників. Знання законів потрібне для успішного управління соціальними процесами, що відбуваються в суспільстві. На підставі наукового вивчення форм прояву і механізмів дії соціальних законів здійснюється соціальне регулювання.

Соціальне регулювання – це свідоме втручання в соціальні процеси й соціальні зміни, яке здійснюється в різних формах і має на меті підтримку рівноваги в соціальній системі, її розвиток через уведення в неї регуляторів (норм, правил, цілей тощо). Предметом емпіричного соціологічного дослідження, що узагальнює соціальні факти, є визначення закономірності, тобто міри ймовірності певної події чи явища або їх взаємозв'язку. Більш слабким видом закономірності є тенденція, яка показує основний напрямок розвитку події, міру наближення реального процесу до об'єктивної закономірності. У процесі багаторазового повторення близьких тенденцій виявляються більш–менш сталі зв'язки між ними, що формуються в закони, які є предметом теоретичного соціологічного дослідження. Закони як знання про сутність, загальність та необхідність явищ відображає саме соціологічна теорія. Її складовими є категорії та поняття, які використовуються для опису фактів» [4, с. 21–22].

Г. Тард: «Суспільні процеси пояснюються дією механізму наслідування, на якому ґрунтуються людські стосунки. Непоборне прагнення людей до наслідування є рушійною силою розвитку суспільства. Усі явища в суспільстві відбуваються під впливом сили прикладу і наслідування звичаю, моди, покарання, навчання, виховання тощо» [4, с. 457]. Е. Мейо проголошував: «Людина – це соціальна істота, орієнтована на групову поведінку. Жорстка ієрархія не сумісна з природою людини. Керівники мають орієнтуватися на людей, а потім уже на продукт їхньої діяльності. Важливі не тільки матеріальні, а й соціально–психологічні стимули». Д. Карнегі стверджував: «Уміння правильно поводити себе з іншими людьми – це найважливіше з умінь для ділової людини. Освіченість – це лише вміння розв'язувати життєві ситуації. Мета освіти – не знання, а дія» [4, с. 460].

Дванадцять принципів досягнення максимальної ефективності будь–якої людської діяльності пропонував Е. Емерсон: «Чітко визначені цілі, здоровий глузд, компетентне консультування, дисципліна, справедливість, чіткий облік, диспетчеризація, нормування, винагорода досягнень, нормалізація умов, чітке викладення інструкцій» [4, с. 459]. К. Гельвецій: «Вирішальну роль у формуванні людини відіграє навколишнє середовище. Суспільна система має будуватися на основі природної рівності людських розумових здібностей, природної доброти людини, взаємозалежності успіхів розуму і успіхів промисловості» [4, с. 455].

Соціологічні знання, наукове тлумачення подій, що сталися в суспільстві, проникають у людську свідомість, формують соціологічний стиль мислення, який полягає, за влучним висловом американського соціолога П. Бергера, «...у вмінні бачити людину в суспільстві і суспільство в людині, розуміти, як поєднується індивідуальне із суспільним, як відбувається взаємозв'язок усіх соціальних явищ і процесів» [4, с. 24].

В. Драпоуз наголошує: «Найбільш рухливим з огляду на соціальну енергію, її природу та її розподіл є політичний простір як результат об'єднання різноманітних царин соціальних практик, перетворення «недосконалої» влади на «досить досконалу» для організації та координації дій заради досягнення узгоджених цілей. Він має структурні властивості та являє собою структуровану цілісність, що існує у вигляді реальних відносин та політичних інституцій. У неусталеному політичному просторі виникає особлива реальність, яку утворюють швидкоплинні стани та відносини, що з'являються в моменти політичної взаємодії та зникають з її завершенням. Природно, що в політичній сфері держави відбувається апробація різних, іноді суперечливих моделей подальшого розвитку. Це впливає на установки, зорієнтовані на збереження стабільності, вони увіходять у суперечність з динамікою політичного життя. Отже, парадокс розвитку політичного простору перехідного суспільства полягає в тому, що політики прагнуть задіяти різні моделі модернізації, але через відсутність у нових еліт належного історичного та культурного досвіду стратегічного планування політики це прагнення, за певних умов, провокує виникнення загрози для стабільності суспільства. Скористаюсь терміном політичних соціологів «демократичний транзит», яким вони позначають процес трансформації посттоталітарних суспільств, що має на меті заснування політичної демократії. При цьому акцентуємо увагу на слові «транзит» – спосіб руху до мети, маршрут, в якому не виключені як прямі й гладкі відрізки шляху, так і ямкуваті, тупикові» [3, с. 184].

У центрі філософських роздумів Хабермаса – поняття комунікативного розуму. Першим кроком в розвитку цього поняття була книга Пізнання і інтерес (Erkenntnis und Interesse, 1968). У цій роботі Хабермас шукає модель критичного діалогу, за допомогою якої сподівається заново осмислити домагання трансцендентальної філософії, пов'язавши останню з інструментарієм соціальних наук. «Свідомість», що виступало в традиційній європейській онтології як верховного судді, позбавляється тепер своїх прерогатив, і його місце займає універсальне комунікативне співтовариство. При цьому сама комунікація не виступає в якості вищої і останньої інстанції, оскільки її результати знаходяться в залежності від суспільних умов і на них може позначатися вплив відносин панування і підпорядкування.

Тому критиці належить ще раз проаналізувати суспільство, щоб відрізнити вільну комунікацію від

комунікації, що знаходиться під впливом відносин панування – підпорядкування. У цьому контексті зразками для Хабермаса виступають Маркс і Фрейд, які зробили принципово важливий крок на шляху критичного оновлення поняття розуму. Нове поняття розуму критично (але пов'язане з критикою суспільства, а не тільки з «критикою розуму», як у Канта) і має загальний характер (будучи нормою процедур, виконуваних потенційно універсальним комунікативним спільнотою, а не актуальною очевидністю загального акта «я мислю як у Декарта та Канта») [11, с. 29].

Н. В. Шандова стверджує: «Проблематика відповідальності здобуває нові риси й орієнтири в умовах глобалізації й інтернаціоналізації господарської діяльності, коли стираються границі національних держав, міжнародні економічні відносини не підпадають під сферу дії національного законодавства, істотно зростає ступінь свободи економічної діяльності великих монополістичних структур, зростає соціальна напруженість і виникає широке коло можливостей для масштабних зловживань. Все це збільшує ступінь ризику й невизначеності, викликає істотні коливання економічної активності, які відображаються не тільки на стані світової економіки, але й торкаються кожного індивіда, що мешкає в країні, більш–менш інтегрованої в міжнародний господарський простір. Із числа найбільш яскравих прикладів даної тенденції можна привести світову фінансову, а згодом і повноцінну економічну кризу» [12, с. 15].

Висновок: В умовах транзитного суспільства одним з елементів соціальних перетворень в Україні має стати орієнтація на «організоване суспільство» як модель соціальної організації. Водночас процеси соціальної модернізації та національно–державного будівництва вимагають радикальної зміни освіти суспільства, його ціннісних орієнтирів і мотивів діяльності. На перший план виходять процеси нагромадження і використання набутих знань, переосмислення культурно–історичного досвіду, проектування, самодетермінації, визначення власних ціннісних орієнтирів на основі безпосередньої інтеріоризації освітніх цінностей, які набувають характеру політичного й етичного вибору індивідуального та соціального буття. Для ефективного включення соціальних факторів в економічний механізм потрібні створення умов, що забезпечать реальне відчуття населення зв'язку проведених заходів, проведення економічних реформ із поліпшенням добробуту. Якщо в Україні пройнуть надійні реформи (економічні, політичні, соціальні) успіх можливий. Суспільство очікує від влади якісних змін до освоєння широкого комплексу інновацій і нововведень. А для молоді (студентів): університети – повинні підготувати молодь до життя у суспільстві. В. Андрущенко наголошує: «підготовка до життя в спільноті, підготовка до інтелектуального життя та підготовка до професійної діяльності. З огляду на пріоритетний розвиток університетської освіти до основних його завдань віднесемо зміцнення зв'язку

між освітою, наукою і культурою, створення умов для повноцінної соціалізації студентів, аспірантів шляхом занурення в спеціально спроектоване науково–освітнє культурне середовище, формування високоосвіченого в професійному і культурному аспектах, гармонійно розвиненого фахівця–інтелігента ХХІ століття». Молодь в свою чергу повинна свідомо готуватися до дорослого життя. Відстоювати свої знання, свої позиції, впроваджувати свої інновації, зберегти самобутність – це буде не легко. Бути соціально відповідальним громадянином своєї країни, брати участь у врядуванні спочатку в ЗВО, а потім приймати участь у врядуванні суспільними організаціями є необхідність сьогодення. Нові погляди на життєві позиції потребує наша Держава.

Список використаних джерел

1. Алисова, Л., 1996. 'Взаимодействие политических партий, как фактор реформирования общества', М.: МГСУ, 314 с.
2. Андрущенко, В.П., 2015. 'Цивілізація культури', *ВІСНИК ОСВІТА УКРАЇНИ*, №4, с.5–10.
3. Драпоуз, В.П., 2015. 'Транзитне суспільство як тип трансформації', *Гілея: науковий вісник*, Вип.97, с.184–192.
4. Дворецька, Г.В., 2002. 'Соціологія: Навч. Посібник', Вид. 2–ге, перероб. і доп., К.: КНЕУ, 472 с.
5. Загорський, Д.Д., Кальницький, Е.А., 2013. 'Правове виховання як засадничий чинник формування сучасного демократичного суспільства в Україні', *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, №4 (18), с.279.
6. Кремень, В.Г., Ільїн, В.І., 2005. 'Філософія: мислітилі, ідеї, концепції: Підручник', К.: Книга, 528 с.
7. Лозовий, В.О., 2013. 'Правова культура громадян як чинник ефективного державотворення та гуманітарного розвитку суспільства', *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, №4 (18), с.279.
8. Лукашевич, М.П., Туленков, М.В., 2005. 'Соціологія. базовий курс: Підручник', К.: Каравела, 312 с.
9. Михальченко, М., 2008. 'Наука. Влада. Політика', *Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України; редкол.: М. І. Михальченко (голова) та ін.*, К.: Знання України, 240 с.
10. Савіна, Г.Г., 2016. 'Збалансоване управління економічними процесами в суспільстві та бізнес–середовищі в умовах трансформації соціально–економічних інституцій: міжнародна колективна монографія', *під ред. д.е.н., професора Г. Г. Савіної*, Херсон: ПП Вишемирський В. С., 308 с.
11. Хабермас, Ю., 1995. 'Демократія. Разум. Нравственность', *центр «ARCADEMIA»*, М., 252 с.
12. Шандова, Н.В., Жосан, Г.В., 2015. 'Соціальна відповідальність [Текст]: навч. посіб., Херсон. нац. техн. ун-т, Херсон: Вишемирський В. С., 306 с.
13. Шмагальгаузен, И.И., 1968. 'Факторы Эволюции. Теория стабилизирующего отбора', изд. 2, перераб. доп., М.: Наука, 445 с.

References

1. Alisova, L., 1996. 'Vzaimodejstvie politicheskikh partij, kak faktor reformirovaniya obshhestva (The interaction of political parties as a factor in the reform of society)', М.: МГСУ, 314 s.
2. Andrushhenko, V.P., 2015. 'Sivilizacija kul'tury (Civilization of culture)', *VYSHHA OSVITA UKRAJ'NY*, №4, s.5–10.
3. Drapouz, V.P., 2015. 'Tranzytne suspil'stvo jak typ transformacii' (Transit society as a type of transformation)', *Gileja: naukovyj visnyk*, Vyp.97, s.184–192.
4. Dvorec'ka, G.V., 2002. 'Sociologija: Navch. Posibnyk (Sociology: Teaching. Manual)', Vyd. 2–ge, pererob. i dop., K.: KNEU, 472 s.
5. Zagors'kyj, D.D., Kal'nyc'kyj, E.A., 2013. 'Pravove vyhovannja jak zasadnychyj chynnyk formuvannja suchasного demokratychnogo suspil'stva v Ukraїni (Legal education as a

fundamental factor in the formation of a modern democratic society in Ukraine)», *Visnyk Nacional'nogo universytetu «Jurydychna akademija Ukrainy imeni Jaroslava Mudrogo»*, №4 (18), s.279.

6. Kremen', VG., Il'in, VI., 2005. 'Filosofija: myslityli, idej', koncepcii': Pidruchnyk (Philosophy: philosophy, ideas, concepts: Textbook)', K.: *Knyga*, 528 s.

7. Lozovyj, VO., 2013. 'Pravova kul'tura gromadjan jak chynnyk efektyvnogo derzhavotvorennja ta humanitarnogo rozvytku suspil'stva (Legal culture of citizens as a factor of effective state building and humanitarian development of society)', *Visnyk Nacional'nogo universytetu «Jurydychna akademija Ukrainy imeni Jaroslava Mudrogo»*, №4 (18), s.279.

8. Lukashevch, MP., Tulenkov, MV., 2005. 'Sociologija. bazovyj kurs: Pidruchnyk (Sociology. basic course: Tutorial)', K.: *Karavela*, 312 s.

9. Myhal'chenko, M., 2008. 'Nauka. Vlada. Polityka (Science. Power. Policy)', *In-t polit. i etnonac. doslidzh. im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy; redkol.: M. I. Myhal'chenko (golova) ta in.*, K.: *Znannja Ukrainy*, 240 s.

10. Savina, GG., 2016. 'Zbalansovane upravlinnja ekonomichnymy procesamy v suspil'stvi ta biznes-seredovyshhi v umovah transformacii' social'no-ekonomichnyh instytucij: mizhnarodna kolektyvna monografija (Balanced management of economic processes in society and the business environment in the context of the transformation of socio-economic institutions: an international collective monograph)', *pid red. d.e.n., profesora G. G. Savinoi*', Herson: *PP Vyshemyrs'kyj V. S.*, 308 s.

11. Habermas, Ju., 1995. 'Demokratija. Razum. Nravstvennost' (Democracy. Mind. Moral)', *centr «ARCADEMIA»*, M., 252 s.

12. Shandova, NV., Zhosan, GV., 2015. 'Social'na vidpovidal'nist' [Tekst]: navch. posib. (Social responsibility [Text]: teach. manual)', *Herson. nac. tehn. un-t*, Herson: *Vyshemyrs'kyj V. S.*, 306 s.

13. Shmagal'gauzen, II., 1968. 'Fakторы Jevoljucii. Teorija stabilizirujushhego otbora (Evolution Factors. The theory of stabilizing selection)', *izd. 2, pererab. dop.*, M.: *Nauka*, 445 s.

* * *